

Kěž bys, slepé bohatství, v zemi, ani na moři, ani na pevnině se neobjevovalo, neboť z tebe prýští všechno zlo, které potkává lidi.

Timokreont Rhodský

Peníze nepeníze

Novou minci i tolarovou měnu, tyto atributy starého Jochmstálu, o pár století později nahradily „ve zvláštním státě“ zvaném Jáchymovské doly, n. p., opět novotiny. Peníze nepeníze, resp. vězeňské peníze, mnohdy nazývané „táborové poukázky.“

Na rozdíl od tolaru se vězeňské peníze v Jáchymově nezrodily. Jejich historie začíná daleko před rokem 1948. Už v sedmileté válce je používali Rakušané v tábore pruských zajatců nedaleko Drážďan, po jejich porážce je na stejném místě vydávali Prusové pro zajaté rakouské vojáky (1759). Obdobné peněžní známky sloužily zajatcům i v době americké války za nezávislost či v burské válce, rozšířily se i v táborech válečných zajatců za I. světové války. Nově se přidala táborová platidla v koncentračních, většinou vyhlazovacích táborech pro politické odpůrce, které se objevily v sovětském Rusku už v roce 1918, a táborové peníze vydávali od roku 1933 pro své koncentrační tábory i němečtí nacisté.

Tato specifická skupina směnných prostředků se tedy vždy používala na omezeném území a jejich vyznačená hodnota nebyla obvykle závislá na oficiálním kurzu státních emisí. Nucená práce vězňů (zajatců) byla často důležitá pro národní hospodářství, proto bylo nutné povzbudit pracovní úsilí zajatců nějakou odměnou, neboť donucovací prostředky zpravidla selhávaly. „Vyplacení“ těchto zvláštních peněz proto představuje určitou odměnu, nikoliv mzdu, za odvedený pracovní výkon. Dalšími aspekty táborových peněz byla snaha zbavit zajatce oficiálních platidel a tak jim zabránit v případném útěku, či snížení možnosti podplácení strážných.

V běžných věznicích se tyto „peníze“ nepoužívaly. Ani za Rakousko-Uherska, ani v předválečném Československu se vězňům normální peníze neodebíraly. Když se však v roce 1948 komunisté zmocnili vlády, tyto samozřejmosti zrušili. Část svých politických odpůrců uvěznili, část nahnali do nově vytvořených táborů nucené práce, a pro vězně ve věznicích i v táborech vydali peněžní známky.

Odsouzení museli jak ve věznicích, tak i v táborech nucené práce tvrdě pracovat. Za svou práci dostávali mzdu. Větší část této mzdy byla stržena na uhrazení pobytu v nápravných zařízeních, menší část byla vězňům poukazována na knížku a zlomek výdělku jim byl přidělován – pokud nebyli v korekci či neměli zostřený režim – k osobní útratě. Tento zlomek mzdy za práci byl odsouzenému vyplácen právě ve vězeňských či táborových poukázkách, za které si mohli ve speciálních prodejnách zakoupit např. potřeby osobní hygieny, ale i určité doplňky stravy.

Vězňům pracujícím v jáchymovských dolech se z platu strhávalo až 75 % (na ubytování, stravování, nemocenské pojištění, daně, holiče, kuchaře, starší tábora), zbytek přecházel na vězňovo konto (tzv. úložné). Část mohl poukazovat rodině a část dostal jako kapesné k nákupu drobných potřeb. Platové podmínky byly v jednotlivých táborech různé, rozhodovali velitelé táborů. V letech 1950-1951 vydělával vězeň průměrně 7 000 Kčs měsíčně, ale za dva roky práce si při propuštění odnášel jen 2 000 Kčs. V tábore na Mariánské v roce 1951 vězňové dostávali v táborových poukázkách jen 120 až 150 Kčs.

Po únoru 1948 spadaly československé věznice pod pravomoc Ministerstva spravedlnosti. Dnem 1. září 1952 přešly do pravomoci Ministerstva národní bezpečnosti a vznikla Správa nápravných zařízení (SNZ). Této Správě však nebyly podřízeny tábory v oblasti Jáchymova, které od 1. června 1951 až do roku 1962 spravovalo Ministerstvo národní bezpečnosti (vnitřní prostřednictvím Správy táborů v Ostrově nad Ohří).

V roce 1965 vznikl namísto dosavadního Sboru vězeňské stráže (SVS) Sbor nápravné výchovy (SNV), věznic se přejmenovaly na Nápravně výchovné ústavy, které byly od roku 1968 podřízeny opět Ministerstvu spravedlnosti. Z Táborových poukázek se staly Ústavní poukázky. Používání peněžních známek bylo zrušeno k 1. lednu 1993.

Táborové poukázky přinesly do věznic a táborů nucených prací samostatnou korunovou měnovou jednotku (Kčs), zcela nezávislou na ekonomických a měnových poměrech za ostatním drátem či vězeňskou zdí. Vlastní peněžní měna proto pomáhala tyto tábory lépe izolovat od vnějšího prostředí. Hodnotová kritéria, ať vzhledem k pracovnímu výkonu vězňů či k jejich odměňování, ale i k vlastní tvorbě cen, zde byla zcela pokřivená. Systém teroru a vykořisťování odsouzených měl pádný argument: „... *dělnická třída na vás nechce vydělávat, ale nebude na vás ani doplácet*“.

Jedno je přesto velmi podivné. Po stovkách let se opět opakují nešvary, známé už z prvních tolarových emisí. Tentokrát dokonce ani neznáme žádný „Zákon“ či „Směrnici“ k vydání těchto peněžních známek. U prvních, které jsou jednostranné, je výtvarné provedení velice primitivní. Dokonce chybí označení měnové jednotky, platidla nenesou letopočet, neznáme ani vydavatele, ani tiskárnu, ani umělce-výtvarníka. Další série jsou obdobné, i když už oboustranné, pouze dodatkové razítko upřesňuje lokaci. Nominály opět zcela neodpovídající tehdejší skladbě mincí a bankovek. Následující táborové peníze jsou povzbudivější. Grafická úroveň nepatrně povýšila, iluzi skutečných peněz mělo navodit vyznačení měnové jednotky a snad i „Serie A“, ovšem bez čísla. Jméno výtvarníka, vydavatel, tiskárna či letopočet opět chybí. Pak to někomu docvaklo a k „Seri A“ připojil identifikační číslo. Tím byl potenciál tvořivosti vyčerpán. Bylo to však jedno. Po peněžní reformě v červnu 1953 se muselo začít znovu. Ale ani pak se nové známky nepochlubili jménem výtvarníka, vydavatelem, tiskárnou či letopočtem. Evidujeme sice barevné mutace či razítka nápravných zařízení, ale nadále postrádáme „falšování se trestá“. Asi proto, že trestat se i v této době mohlo pouze podle zákona. Konečně jsme se však dověděli, kdo za vězeňskými penězi stojí. Náčelníci, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo financí.

Neboť náčelníci finančních hospodářství Krajských správ ministerstva vnitra a Správy ministerstva vnitra Jáchymov, náčelníci nápravně pracovních táborů (NPT) a věznic, kteří hospodařili s táborovými poukázkami, měli provést inventarizaci všech dosavadních poukázek k 31. prosinci 1957 a vyměnit je za nové táborové poukázky k 1. lednu 1958 podle podrobných pokynů, které vydal náčelník finančního odboru Ministerstva vnitra. Vše uvedl do pohybu Rozkaz č. 204, který oznamoval, že Ministerstvo vnitra se souhlasem Ministerstva financí vydává pro odsouzené nové táborové poukázky.

Vězeňské peníze (ústavní poukázky) byly v českých nápravných zařízeních definitivně zrušeny k 1. lednu roku 1993.

Jedny z prvních táborových poukázek Jáchymovských dolů, asi z let 1948-1951, dokládají, že vyznačená hodnota vždy neodpovídala oficiálnímu kurzu státních emisí. O pronikavém intelektu svého „stvořitele“ cosi vypovídá nominál 3,50. Pivo v kantýně stálo 3 koruny 50 haléřů, tak se udělala „bankovka“ stejné hodnoty. A basta!

táborové poukázky do měnové reformy v roce 1953

táborové poukázky byly ostatně leckde...